

Medicinska periodika u Hrvatskoj do 1918. godine

Vladimir Dugački

Hrvatski liječnički zbor –
Hrvatsko društvo za povijest medicine

SAŽETAK: Prvi zdravstveni časopis u Hrvatskoj *Hrvatski prvenci o naravi i zdravlju* pokrenut je god. 1860., a 1877. javljaju se i stručni medicinski časopisi: u Osijeku *Glasnik Društva slavonskih liječnika* te u Zagrebu *Liječnički vjesnik* (izlazi i danas), te poslije još dva staleška liječnička glasila. U Hrvatskoj do kraja I. svjetskog rata izlaze nadalje i dva časopisa koji se bave problemima alkoholizma *Novi naraštaj* i *Novi život*, zdravstveno-prosvjetni časopis *Život i zdravlje* te listovi lječilišta u Krapini i Opatiji. U Opatiji je također izlazio međunarodni balneološki časopis *Zentralblatt für Thalassotherapie* (1909–11).

Ključne riječi: *medicinski časopisi u Hrvatskoj do 1918., antialkoholizam, zdravstveno prosvjeđivanje*

Izdavanje medicinske periodike u Hrvatskoj započinje god. 1877., kad u razmaku od samo nekoliko dana, u Osijeku počinje izlaziti *Glasnik Društva slavonskih liječnika*, a u Zagrebu *Liječnički vjesnik*. No, najstariji je zdravstveni list u Hrvatskoj *Hrvatski prvenci o naravi i zdravlju*, koji je izlazio 1860–62. godine. Prije toga naši su liječnici svoje članke objavljivali u hrvatskome nemedicinskome periodičkom tisku, primjerice u *Zori dalmatinskoj* (1844–49.; urednici liječnici A. Kuzmanić i I. A. Kaznačić), *Književniku* (1864–68.) i *Viencu* (1869–1903; jedan od urednika liječnik I. Dežman). U *Radu* tadašnje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (pokrenutom 1867) do 1918. samo je jedan jedini tekst iz područja medicine (ako se izuzmu biografski prikazi). U početku izlaženja *Glasnika Društva slavonskih liječnika* i *Liječničkog vjesnika* u svijetu već izlazi više od 750 medicinskih časopisa, tako da Hrvatska, na žalost, i u tome dobrano zaostaje za drugim zemljama iz već dobro poznatih nam razloga. Prvi isključivo medicinski časopis u svijetu bio je pokrenut dva stoljeća prije *Acta medica et philosophica Hafniensia* (1673.), a da ne govorimo o medicinskim člancima u općeznanstvenima svjetskim časopisima, koji datiraju još s kraja XVI. st.

NASLOV: **Slovinski prvenci o naravi i zdravlju** (I, 1 – II,¹)

Rvacki prvenci o naravi i zdravlju (II, 2 – III, 6)

PODNASLOV:

VLASNIK/IZDAVAČ: Đuro Augustinović

MJESTO IZLAŽENJA: Beč (I, 1 – II, 1), Rijeka (II, 2 – III, 6)

TISKARA: Mehitaristi /Beč/ (I, 1), Wallshauser/Beč/ (I, 2 – II, 1), E. Rezza /Rijeka/
(II, 2 – III,6)

FORMAT: 8°

PERIODIČNOST IZLAŽENJA: 5–6 puta godišnje

GODIŠTE/GODINA, BROJ SVEZAKA: BROJ STRANICA:

I/1860, 6: 46

II/1861, 5: ?²

III/1862, 6: 24

GLAVNI UREDNIK: Đuro Augustinović

KARAKTER ČASOPISA: zdravstveno-prosvjetni i popularno-prirodoslovni

Vojni liječnik i književnik Đuro Augustinović pokrenuo je u Beču, gdje je živio nakon umirovljenja, zdravstveno-prosvjetni i popularno-prirodoslovni list *Slovinski prvenci o naravi i zdravlju*, kojem je namijenio sljedeću zadaću: *Prvenci će se baviti različnim o naravi, i svestranim spisima o zdravlju i bolestima (ljudi i blaga), liječenju, čuvanju zdravlja, o načinu kako se valja vladati, dok liječnik bolesniku stigne, kako li valja preprečivati različni tajni liekova i nadriječnika, škodljivo liječenje i kvarenje zdravlja, kako li je moguće uklanjati se štokakvim zasliepljivanju očiu i tom sličnim prevarama itd.* Prvi broj *Slovinskih prvenaca* pojavio se 1. siječnja 1860. na samo dvije stranice, drugi broj od 16. siječnja ima već 16 stranica, treći je broj izišao 11. travnja na 8 stranica, četvrti broj 25. srpnja na 8 stranica, peti broj 7. studenoga na 8 stranica, a šesti 12. prosinca 1860. na 4 stranice. Istodobno s *Prvencima* Augustinović od 1. veljače 1860. izdaje u Beču poučan i zabavan list *Vila sinjega morja*, pa ta dva časopisa izlaze prema određenom rasporedu izlaženja: svake pete srijede pojavljuje se naizmjenice jedan od njih, pa iako su oni vezani tim rasporedom izlaženja i ličnošću glavnog urednika, oni su neovisni jedan o drugomu i jednakopravni, pa ne stoji tvrdnja iznesena u I. izdanju Enciklopedije Jugoslavije, da je *Vila* bila prilog *Prvenaca*. Prvi

¹ Rimska brojka označava godište časopisa, a arapska svezak.

² Do sada nisam uspio naći sve brojeve »Prvenaca«.

broj drugoga godišta *Prvenaca* pojavljuje se 16. siječnja 1861., prvi broj *Vile* nakon uobičajenih 35 dana u Beču, a zatim Augustinović seli u Rijeku, gdje oba časopisa nastavljaju s izlaženjem. Međutim, na domaćem tlu *Slovenski prvenci* mijenjaju ime u *Rvacki* (tj. Hrvatski) *prvenci o naravi i zdravlju*. Te su godine u riječkoj tiskari E. Rezze tiskana još četiri broja *Prvenaca*: 27. III., 1. V., 5. VI. i 10.VII.

Prvenci su doživjeli i treće godište 1862., samo što se mijenja raspored izlaženja, tako da časopisi izlaze svakog 1. u mjesecu, i to *Prvenci* u neparne, a *Vila* u parne mjesece; te je godine izišlo 6 brojeva *Vile*, a vjerojatno i 6 brojeva *Prvenaca*.³ God 1863. nastaje zastoј u izlaženju: ne izlazi ni jedan od njih, a to znači i kraj *Prvenaca*, jer se oni više neće pojaviti, ostat će samo *Vila*, koja će izlaziti do 1868.

Na žalost u te tri godine časopis nije opravdao svoju svrhu. Donio je nešto manjih zdravstvenih uputa, raspravu o znanstvenoj terminologiji te nekoliko zdravstvenih članaka, od kojih ističem onaj pod naslovom »Zašto ne valja krv pušćati«, objavljen u nastavcima u II. godištu; u njemu Augustinović navodi štetne posljedice flebotomije, koja se nekritički primjenjivala u narodu kod gotovo svih bolesti te daje i osnovne podatke o sastavu krvi, njezinim fizikalnim svojstvima, razlici između arterijske i venske krvi, zgrušavanju krvi i sl. Augustinović se ne služi znanstvenom već narodnom terminologijom, a u nedostatku narodnih naziva sam stvara nazive. No, on je svjestan da takve kovanice mogu nagrditi hrvatski jezik, pa u članku »Terminologia«, tiskanom u III. godištu predlaže neka za sada rabimo grčko-latinsku terminologiju, jer je skupljanje pučkog nazivlja dugotrajan posao, a bez terminologije se ne može zamisliti nikakav procvat znanosti. Ni članci o naravi (tj. prirodni) nisu bili ni brojniji ni kvalitetniji. *Prvenci* su bili pisani osebujnim Augustinovićevim pravopisom, obilježje kojega je bilo radikalno fonetiziranje, ukidanje velikih slova i uvođenje novih dijakritičkih znakova, pa su taj pravopis, koji je malo tko prihvatio, i ne baš visoka kvaliteta časopisa bili uzrok što ga Augustinović nije uspio popularizirati niti steći dovoljno pretplatnika, te ga je morao obustaviti. Očigledno je da ni svi hrvatski liječnici nisu znali da u njihovoj zemlji izlazi zdravstveno-prosvjetni časopis, jer npr. liječnik Josip Zlatarović god. 1862., dok još *Prvenci* izlaze, apelira da se u Hrvatskoj pokrene »Liječnički pučki časopis« jer je svjestan *da je još daleko zaostalo izobraženje kod našega naroda, pa da u toj struci neimamo ništa do tihoga začetka, i da je tekar vërlo malo učinjeno za uzderžavanje zdravlja, i napokon, da imademo samo pustoš, dakle preprostrano polje za dobrotvornu i rodoljubnu radnju*.⁴ U to doba kad je u Hrvatskoj liječnika bilo malo, a zdravstveno-prosvjetna literatura bila vrlo oskudna, pojava *Prvenaca* u toj pustoši ipak je nešto značila. Taj list nije bio samo skroman začetak zdravstveno-prosvjetne periodike na polju humane medicine, nego je bio zamišljen

³ Nisam uspio vidjeti sve brojeve te godine.

⁴ Narodne novine, XXVIII/1862,138–150.

da obuhvati i područje veterinarske medicine te da popularizira prirodne znanosti, kako je istaknuto u uvodniku prvoga broja.

Odmah nakon osnutka prvih liječničkih udruga Sбора liečnika kraljevina Hrvatske i Slavonije u Zagrebu i Društva slavonskih liječnika u Osijeku 1874. godine počelo se razmišljati o pokretanju liječničkog časopisa, pa i pravila obaju društva navode da im je zadatak, među ostalim, njegovanje liječničkih znanosti, te da će se zadatci tih društava postizati sastankom članova te objavljivanjem društvenog rada. Još potkraj iste godine Društvo slavonskih liječnika uputilo je Zboru liječnika Hrvatske prijedlog da se pojedine znanstvene rasprave ili predavanja tiskaju i dijele članovima obaju društava, jer zasad nema sredstava da se pokrene *Arhiv za cjelokupno liečništvo*. U odgovoru bilježnik Zbora Ladislav Rakovac predlaže drugu mogućnost: da se o trošku obaju društava pokrene godišnjak, koji bi uz izvješća mjesečnih i godišnjih skupština objavljivao važnije znanstvene referate održane na skupštinama. Budući da je Društvo slavonskih liječnika odbilo taj prijedlog s obrazloženjem da su troškovi previsoki, a izvornih je znanstvenih tekstova članova premalo, Zbor liječnika Hrvatske povjerio je Rakovcu da uredi *Godišnjak Sбора liečnika kraljevina Hrvatske i Slavonije za prvo godište njegova obstanka od 1. listopada 1874. do 31. srpnja 1875.* s namjerom da takva publikacija izlazi svake godine i donosi zapisnike skupština Zbora, imenik članova te stručne i znanstvene radove zborovih članova. *Godišnjak* je objavljen 1876., ali je intenzivan zbarski rad pokazao da godišnjak neće biti nimalo prikladna publikacija, već da je nužno izdavati mjesečnik, tako se potkraj iste godine prišlo uređivanju časopisa *Liečnički viestnik*. Ista se takva ideja rodila i u Društvu slavonskih liječnika u Osijeku, te se na samu Novu godinu 1877. pojavio u Osijeku *Glasnik Društva slavonskih liečnika*, a ni tri tjedna poslije *Liečnički viestnik* u Zagrebu. Tako su se u malenoj Hrvatskoj, koja je imala oko 150 liječnika i oko 100 ranarnika, istodobno pojavila dva stručna medicinska časopisa.

NASLOV: Glasnik Društva slavonskih liječnika

PODNASLOV:

IZDAVAČ/VLASNIK: Društvo slavonskih liječnika

MJESTO IZLAŽENJA: Osijek

TISKARA: Julije Pfeiffer

FORMAT: 4°

PERIODIČNOST IZLAŽENJA: mjesečnik

GODIŠTE/GODINA, BROJ SVEZAKA: BROJ STRANICA:

I/1877, 12: 108

II/1878, 12: 97+1

GLAVNI UREDNICI:

Antun Lobmayer (I, 1 – I/9)

Albert Flesch (I/10 – II/12)

KARAKTER ČASOPISA: stručni i staleški liječnički časopis

Odluka o izdavanju *Glasnika* donesena je u listopadu 1876. na godišnjoj skupštini Društva slavonskih liječnika, a uredništvo je povjereno tajniku Društva A. Lobmayeru, koji se odlikovao publicističkim radom. On je uspješno vodio časopis do jeseni 1877., kad je imenovan profesorom Primaljskog učilišta u Zagrebu (gdje će od 1885. do 1897. uređivati *Liječnički vjesnik*). Časopis je donosio izvješća o zdravstvenim prilikama u Slavoniji za protekli mjesec, a to je bio zbir izvješća koja su slali liječnici iz cijele Slavonije o zaraznim i nezaraznim bolestima, pobolu i pomoru, statistički podatci o bolesnicima hospitaliziranim u bolnicama u Osijeku, Pakracu, Mitrovici, Vinkovcima i Novoj Gradiški, o zdravstvenom stanju stoke te meteorološkim opažanjima. Nadalje, u časopisu su bile vijesti o radu Društva slavonskih liječnika, o personalnim promjenama te su se tiskale vladine naredbe koje su se odnosile na zdravstvo. Najveći dio lista bili su tekstovi s predavanja i opisi demonstracija bolesnika održanih na mjesečnim sastancima Društva. U uvodniku prvog broja časopisa piše *zadatak je našeg glasila da nas u doticaj dovede sa javnošću, da saobćuje našim sugrađanom i našim oblastim sve ono, što mislimo i govorimo u naših sastancih, da zastupa naše namjere, da dokazi objasnjuje našu svrhu.*

Tekst je bio pisan dvojezično, na svakoj stranici po jedan stupac na hrvatskom, drugi na njemačkom jeziku, zbog čega je časopis tijekom 1878. doživio mnogobrojne napade, napose od oporbenog dnevnika *Obzor: Društvo osiečkih liječnika izdaje svoj list hrvatski i njemački – za koga? Mi znamo da tih listova Niemci netrebaju jer imadu*

*mnogo boljih, zato nerazumijemo, zašto da im se pridaje njemački rep. To nesluži nego k širenju germanizma u Hrvatskoj. Hoćemo li još uvijek sami utirati put tuđincu u svoju Hrvatsku?*⁵ *Snuje se najme već dugo o tom, kako bi se osiečki Glasnik pretvorio u prave pravcate njemačke novine ... ako će nam liečnički stališ postati ovako sielom germanizacije, onda po gotovo čovjeku srdce proplakati mora, nad tim da neima medicinske fakultete u Zagrebu.*⁶ *Mi nemamo ništa proti tomu, da i Niemac, pa bio liečnik ili što mu drago, izpuni u Hrvatskoj prazninu u bud kojem zvanju, koje nemožemo izpuniti sa domaćimi silami, ali od svakoga moramo ipak izčekivati, da nauči jezik naroda med kojim živi.*⁷ Zbog tih je kritika predsjednik Društva slavonskih liječnika Josip Kallivoda potkraj 1878. htio dati ostavku, no članovi Društva su se složili da će radije obustaviti izdavanje *Glasnika* nego dopustiti da njihov predsjednik i najzaslužniji član demisionira. Tako je *Glasnik* s 12. brojem 1878. prestao izlaziti, a umjesto njega će Društvo još četiri godine izdavati *Godišnja izvješća*. Međutim, odlaskom Kallivode u Zagreb na mjesto hrvatskoga praliječnika (siječanj 1884.) zamire rad Društva slavonskih liječnika.

⁵ Obzor, br. 89,17. IV. 1878.

⁶ Obzor, br. 128, 4. VI. 1878.

⁷ Obzor, br. 261, 15. XI. 1878.

NASLOV: Liječnički vjesnik

(Prema mijenjanju pravopisa: **Liečnički viestnik** /1877.–1905./ **Liječnički vijestnik** /1906.–1909./, **Liječnički vijesnik** /1909.–1921./

PODNASLOV: Organ Zbora liječnika Hrvatske⁸

IZDAVAČ/VLASNIK: Zbor liječnika Hrvatske

MJESTO IZLAŽENJA: Zagreb

TISKARA: Razne tiskare, primjerice Tiskara C. Albrechta, Narodne novine, Dionička tiskara, Pučka tiskara, Hrvatski štamparski zavod.

FORMAT: 8° (1877.–1885.), 4° (1886.–1895.), 8° (1896.–1911.), 4° (1912.–1945.)⁹

PERIODIČNOST IZLAŽENJA: mjesečnik¹⁰

GODIŠTE/GODINA: BROJ STRANICA¹¹:

I/1877: 200

II/1878: 198

III/1879: 198

IV/1880: 112¹²

V/1881: 68

VI/1883: 192

VII/1885: 176

VIII/1886: 102 (=204 stupca)¹³

⁸ Od 1912. časopis je neko vrijeme i organ »Društva zdravnikov na Kranjskem«, pa je te godine poseban broj posvećen 50. obljetnici tog Društva.

⁹ Časopis izlazi i danas.

¹⁰ God. 1882. i 1884. časopis uopće ne izlazi, tako da je godina 1881. označena kao V. godište, godina 1883. kao VI. godište, a godina 1885. kao VII. godište. God. 1880. objavljeno je samo 9 brojeva: tri pojedinačna broja i tri dvobroja, a god. 1881. samo četiri broja. Nakon što god. 1884. časopis uopće ne izlazi, počinje opet izlaziti u travnju 1885., tako da je te godine izdano samo 9 brojeva. God. 1906. objavljena su dva broja označena kao br. 5: jedan redoviti broj i drugi poseban broj posvećen smrti predsjednika Zbora Ladislava Rakovca.

¹¹ U svakom godištu postoje kazala, popisi članova te prilozi, što ovdje nije obračunato pri broju stranica.

¹² Paginirano je 112 stranica, jer je zabunom paginacija 66.–72. str. ponovljena.

¹³ U tom razdoblju pojedina stranica ima dva stupca, a paginacija teče po stupcima.

- IX/1887: 96 (=192 stupca)
X/1888: 96 (=192 stupca)
XI/1889: 94 (=188 stupaca)
XII/1890: 96 (=192 stupca)
XIII/1891: 96 (=192 stupca)
XIV/1892: 106 (=212 stupaca)
XV/1893: 108 (=216 stupaca)
XVI/1894: 120 (=240 stupaca)
XVII/1895: 136
XVIII/1896: 312
XIX/1897: 446
XX/1898: 449
XXI/1899: 460
XXII/1900: 448
XXIII/1901: 523
XXIV/1902: 440
XXV/1903: 456
XXVI/1904: 460
XXVII/1905: 512
XXVIII/1906: 453
XXIX/1907: 375
XXX/1908: 411
XXXI/1909: 327
XXXII/1910: 432
XXXIII/1911: 454
XXXIV/1912: 507
XXXV/1913: 649
XXXVI/1914: 618

XXXVII/1915: 296

XXXVIII/1916: 392

XXXIX/1917: 434

XL/1918: 388

GLAVNI UREDNICI: Ante Schwarz (I,1 – IV,2)

Ladislav Rakovac (IV,3 – IV, 7)

Josip Fon i Josip Šepić (IV, 8–9; V, 1–4)

Bohuslav Jiruš (VI, 1–12)

Viktor Gjurkovečki (VII, 1–2)

Bogdan Jakopović (VII, 3–4)

Antun Lobmayer (VII, 5 – XIX, 1)

Miroslav Čačković (XIX, 2 – XXVII, 1)

Radovan Marković (XXVII, 2 – XXX, 2)

Vatroslav Florschütz (XXX, 3 – XXXII, 12)

Miroslav Čačković (XXXIII, 1)

Gjuro Butorac (XXXIII, 2 – XXXIII, 9)

Radenko Stanković (XXXIII, 10–12)

Srećko Šilović (XXXIV, 1–10)

Vladimir Jelovšek (XXXIV, 11 – XXXVII, 1)

Miroslav Čačković (XXXVII, 2 – XL, 9)

Lazar Novković (XL, 10–12)

KARAKTER ČASOPISA: Stručni i staleški liječnički časopis

Liječnički vjesnik dobroano je zagazio u drugo stoljeće svojega izlaženja te se uz *Gospodarski list* i *Šumarski list* ubraja u veterane hrvatskoga periodičkog tiska. On predstavlja višegodišnje zrcalo znanstvenih dostignuća hrvatske medicine, on predstavlja svojevrstan arhiv staleških i stručnih problema nekoliko naraštaja naših liječnika, on je odigrao važnu ulogu u razvoju medicine i zdravstvene službe u Hrvatskoj i stručnom usavršavanju naših liječnika te pridonio razvoju hrvatskoga medicinskog nazivlja. Do osnivanja Medicinskog fakulteta u Zagrebu (akademske godine 1917./18.) bio je središte medicinske znanstvene misli u Hrvatskoj, i ovdje ćemo

općenito obraditi upravo to razdoblje do 1918., tj. prvih četrdeset godina njegova izlaza. To razdoblje možemo podijeliti u tri glavna dijela.

Prvo razdoblje od 1877. do polovice 1885. period je rađanja *Liječničkog vjesnika*, početnih uspjeha pod uredništvom Ante Schwarzza, ali i velikih kriza nakon njegove smrti (1880.), kada se zamalo nije ugasio. Prvi broj časopisa izišao je u siječnju 1877., vjerojatno oko 20. I. U uvodniku prvoga broja dan je program časopisa, u kojem je naglašeno da će časopis biti *znamenita veza između srijedišnjih i vanjskih sborskih članova spajajući što krjepčije jedne i druge u čvrstu radnu skupinu* a zatim *da će unapređivati znanstvenu svoju struku i obće zdravstvo a tako i stališke interese*. Tada *Liječnički vjesnik* ima profil zdravstvenog biltena donoseći zdravstvena izvješća, epidemiološke i epizootske vijesti, izvješća s mjesečnih skupština Zbora liječnika Hrvatske te »dnevne bilješke« (sitne vijesti, personalne vijesti, nekrologe, recenzije knjiga, izvješća o pomoru i pobolu u Hrvatskoj). God. 1878. već se javljaju referati iz inozemne medicinske literature te prvi likovni prilozi u obliku litografija. Poslije Schwarzzove smrti *Liječnički vjesnik* počinje neredovito izlaziti, a 1882. i 1884. uopće ne izlazi. Stanje u časopisu bilo je samo odraz stanja u Zboru liječnika, gdje su se prestale održavati mjesečne skupštine, gdje se 1882.–1885. nije održala ni jedna godišnja skupština, dok su neki ugledni članovi Zbora smatrali da bi možda *bolje bilo čitav liečnički sbor kao nevaljano i za bolji napredak nezrelo biće napustiti* (*Liječnički vjesnik*, VII/1885, str. 13).

Drugo razdoblje *Liječničkog vjesnika* od sredine 1885. do kraja 1896. razdoblje je ponovnog pronalaženja identiteta i stabilizacije, a vezan je uz ime urednika Antuna Lobmayera (bivšeg urednika *Glasnika Društva slavonskih liječnika*). Broj suradnika se povećava a radovi postaju kvalitetniji, tako da *Liječnički vjesnik* gubi profil zdravstvenog biltena poprimajući sve više karakter stručnog časopisa. Po uzoru na druge medicinske listove Lobmayer mijenja format u 4°, uvodi nove rubrike kao što su »Zdravstvena izvješća« (koja šalju primarni liječnici i gradski fizici iz cijele Hrvatske), »Listak« (crtice iz prakse, feljtoni, zdravstveni putopisi, kritike zdravstvenih prilika u obliku kozerija), »Iz medicinskih novina« (tj. novosti iz svjetske medicine). God. 1887. javlja se i prva medicinska fotografija. Iste se godine uvode i oglasi, koji će do danas ostati temelj samofinanciranja lista. *Liječnički vjesnik* neprestano prati dostignuća svjetske medicine: 1885. god. L. Pasteur prvi put primjenjuje antirabično cjepivo, a 1886. nalazimo članak o bjesnoći M. Nemičića koji je tri tjedna boravio kod Pasteura; god. 1890. R. Koch u Berlinu priopćava da je pronašao tuberkulin kao lijek protiv tuberkuloze, a 1891. Lobmayer se, nakon svojega boravka u Berlinu, detaljno osvrće na to Kochovo otkriće; u studenome 1895. K. Röntgen otkrio je x-zrake, a već u veljači 1896. nalazimo članak »Röntgenovi traci« (anonimnog autora, no zacijelo samoga Lobmayera). No, ne piše časopis samo o medicinskoj znanosti ni svjetskoj medicini. *Nitko pravedan neće zahtijevati od naših liečnika na selu, da pišu bog zna*

kako učene razprave i razmatranja, da eksperimentiraju s novimi liekovi i operacijami, itd.; za to nema praktični liečnik niti vremena, niti materijala, niti strukovne literature, a žalibože nemamo niti liečničkoga fakulteta; niti klinika, kao drugi sretniji gradovi. Ako bude naš list donio razprava i radnja, kako će iz njih liečnik na selu što naučiti ili javno se zdravstvo njimi promicati; ako bude u njem zanimive kazuistike; ako bude nastojao o tom da se zdravstveni odnošaji naše zemlje i našega naroda popravljaju i promiču, pa ako bude uz to hrvatsku medicinsku terminologiju njegovao i usavršio, onda će zadovoljiti svojoj zadaći i zauzet će dostojno mjesto u medicinskoj literaturi. (Lobmayer u Liječničkom vjesniku, VIII/1886, str. 39).

Treće razdoblje od 1897. do 1918. razdoblje je punog zamaha *Liječničkog vjesnika*, iako je i tu bilo povremenih i ozbiljnih kriza, pogotovo 1917., kada je ratna neimaština prijetila da ugasi časopis. Dominantno ime u tom periodu jest urednik Miroslav Čačković, koji je po preuzimanju dužnosti izjavio: *Ja ću se trsiti ... kako bi Liječnički viestnik bio dostojno glasilo sбора liečnika kraljevina Hrvatske i Slavonije, kako bi bar donekle članovim pružao ono što pružaju strukovni listovi drugih naroda* (*Liječnički vjesnik*, XIX/1897, str. 41). I doista on je u toj težnji uspio i pretvorio *Liječnički vjesnik* u stručno-znanstveni časopis: uvodi kazalo imena i stvarno kazalo u svakom godištu, zahtijeva da članci budu opskrbljeni literaturom, uvodi rubriku »hrvatska medicinska terminologija«, podatke o novim lijekovima te bilješke iz prakse. O *Liječničkom vjesniku* se počinje referirati i u stranome medicinskom tisku. Časopis se poboljšava i u tehničkom pogledu: god. 1906. javlja se i prvi medicinski prilog u boji, a 1912. i 1913. izradba naslovnog lista povjerava se akademskom slikaru Tomislavu Krizmanu. Još 1893. Društvo zdravnikov na Kranjskem zamolilo je Zbor liječnika Hrvatske da *Liječnički vjesnik* postane i njihov časopis. Od tada se tiskaju slovenski referati i rasprave, od 1900. redovito se donose izvješća s mjesečnih skupština Društva zdravnikov na Kranjskem, a 1909. *Liječnički vjesnik* je proglašen službenim glasilom tog Društva čime je učinjen prvi korak zajedničkoga rada, a mi želimo, da bude taj korak okrunjen uspjehom, kakvim mora uroditi zajedničko, iskreno, bratsko nastojanje oko jednoga cilja, duševnoga sjedinjenja Slovenaca i Hrvata.¹⁴ Tada se javlja još jedno značajno uredničko ime – Vladimir Jelovšek. Nedugo nakon preuzimanja lista Jelovšek piše o prošlosti i budućnosti časopisa: *prošao je sve klanjce jadikovce znanstvenog glasila malog naroda, koji ozbiljno ali još nesredjeno želi stupati o boku velikih naprednih kulturnih naroda. Vidio je lijepe momente, prošao je teške krize, proživio žalosnih časova – al ostao je vazda nepokolebiv u jednom: ostao je iskren i vjeran tumač našeg zlopatničkog staleža. Sve muke, sve slave, sva iskušenja liječničkog staleža naše domovine on je ustrajno pratio, iskreno bilježio – i kad su došli najteži trenuci, trenuci očajanja, rastrojstva i nerada: on je ipak i na mrtvoj straži ustrajao, dizao još uvijek neokaljani skromni stijeg liječničkog rada i nijetio u ostancima ostanaka novu*

¹⁴ *Liječnički vjesnik*, XXXI/1909, str. 61.

*energiju i nove nade ... Liječnički će vijesnik savjesno nastojati, da hrvatskom liječniku pruži što više prilike za znanstvenu naobrazbu, donošajući mu izvorne radove njegovih kolega i zgodne ekscerpte iz tuđih literatura. Iznijet će rado svaki redak sudrugova širom naše domovine, bila to oveća radnja ili zanimiva bilješka iz prakse; time će podbadati pojedince na marljivu suradnju a medju čitaocima podržavati življi kontakt i interes. No Liječnički će vijesnik jednako savjesno i budno vršiti i svoj socijalni zadatak i on će iskreno i bezobzirno iznašati sve odnošaje, sve tegobe, sve želje hrv. liječničkog staleža, borit će se za interese njegove protiv svakoga koji bi mu htio onemogućiti njegov humanitarni rad, i otežati golu egzistenciju. Pokazat će na svjetle primjere u tuđini, iznašat zanimive upadice iz života i borbe naših kolega širom svijeta, da time digne svijest i dostojanstvo hrv. liječnika i da u njemu do savršenstva dotjera jednu dragocjenu modernu spoznaju i spoznaju potrebe čvrste solidarnosti ... Liječnički će vijesnik napokon vazda imati na umu da je glasilo dvaju slavenskih udruženja, da dakle vazda mora podržavati što življu svezu s ostalim slavenskim znanstvenim krugovima. (Liječnički vjesnik, XXXV/1913, str. 1–2). Jelovšek god. 1913. uvodi novu rubriku »Naše narodno zdravlje«, a 1914. od stručnog dijela odvaja staleški dio pod imenom *Staleški glasnik*.*

NASLOV: Staleški glasnik

PODNASLOV: Prilog »Liječničkom vjesniku«

IZDAVAČ/VLASNIK: Zbor liječnika kraljevina Hrvatske i Slavonije

MJESTO IZLAŽENJA: Zagreb

TISKARA: Pučka tiskara

FORMAT: 4°

PERIODIČNOST IZLAŽENJA: mjesečnik

GODINA, BROJ SVEZAKA: BROJ STRANICA:

1914, 12: 210

1915, 1: 10

GLAVNI UREDNIK: Vladimir Jelovšek

KARAKTER ČASOPISA: časopis za staleške probleme liječnika

Prilog *Staleški glasnik* imao je vlastitu naslovnu stranicu, vlastitu paginaciju i vlastito kazalo, ali je bio u istom ovitku s *Liječničkim vjesnikom*. Donosio je članke o staleškim prilikama liječnika, liječničkim primanjima i radnome vremenu, komentare različitih naredaba, natječeje za ispraznjena mjesta, vijesti iz Društva blagajničkih liječnika (tj. liječnika socijalnog osiguranja) te vijesti iz Društva zdravnikov na Kranjskem. Kad je počeo I. svjetski rat uvodi se nova rubrika »U ratu pali, ranjeni, ozlijeđeni i oboljeli liječnici.« Žalosna podjela hrvatskih zemalja na kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju (»bansku Hrvatsku«), te pokrajine Dalmaciju i Istru dovele su do toga da je *Liječnički vjesnik* glasilo liječnika kraljevina Hrvatske i Slavonije. No, i dalmatinski se liječnici pretplaćuju na njega i surađuju u njemu, pa *Staleški glasnik* ima rubriku »Iz Slobodne organizacije liječnika Dalmacije«. Međutim, dalmatinski liječnici imaju i vlastiti staleški list *Vjesnik Slobodne organizacije liječnika Dalmacije*. U doba I. svjetskog rata, od kolovoza 1914. do kolovoza 1916. rad Zbora liječnika Hrvatske, kao i mnogih drugih društava, bio je obustavljen. U to su doba i mnogi svjetski časopisi prestali izlaziti, a drugi su znatno smanjili svoj opseg. No, *Liječnički vjesnik* uspio je ostati na dotadašnjoj razini zahvaljujući tadašnjim urednicima V. Jelovšku i M. Čačkoviću, ali se njegov prilog gasi početkom 1915. On je opet oživljen 1921–1923. pod imenom *Staleški glasnik*, nastavlja izlaženjem 1923–1927. pod imenom *Staleške vijesti*, 1928–1929. nosi opet ime *Staleški glasnik*, a 1930–1934. *Glasnik za staleška i zdravstvena pitanja*. Nakon smrti urednika Jelovšeka on se gasi. I prilog *Staleški glasnik* imao je svoj prilog: *Vijesti Liječničke komore za Hrvatsku, Slavoniju i Medjumurje u Zagrebu* (1924–1929) odnosno *Vijesti Liječničke komore za Savsku banovinu u Zagrebu* (1924–1930). Drugi je prilog bio *Vijesti Ljekarske komore Primorske banovine u Splitu*, međutim objavljen je samo jedan broj 1930. godine.

**NASLOV: Viestnik Slobodne organizacije liječnika kraljevine Dalmacije –
Il bollettino della libera Organizzazione dei medici del regno di Dalmazia**

VLASNIK/IZDAVAČ: Uprava Slobodne organizacije liječnika kraljevine Dalmacije

MJESTO IZLAŽENJA: Split

TISKARA: Narodna tiskara

GODIŠTE/GODINA:

I/1908.

II/1909.

III/1910.

IV/1911.

V/1912.

GLAVNI UREDNIK: Franjo Pervan

KARAKTER ČASOPISA: Staleško glasilo dalmatinskih liječnika

Odmah nakon osnutka Slobodne organizacije liječnika kraljevine Dalmacije u ožujku 1908. pokrenuto je pitanje da se osnuje staleško glasilo, koje bi izlazilo četiri puta godišnje. Na žalost sačuvano je samo djelomično: br. 1 od veljače III. godišta iz 1910. (pohranjen u Hrvatskom liječničkom zboru – podružnica Split), br. 1 od veljače IV. godišta iz 1911. (Znanstvena biblioteka u Zadru) te br. 1 od V. godišta iz 1912. (Dubrovačka biblioteka). Na godišnjoj skupštini Slobodne organizacije održane u Dubrovniku u studenome 1909. naglašeno je: *Vijesnik Organizacije nemože da izlazi četiri puta na godinu, kao što je utanačeno u zadnjoj skupštini, nego od prilike do prilike, kada se nametne nužda, pošto su članovi nemarni i nečkaju se, da uzmu i za čas pero u ruke na obranu svojih staleških interesa.*

Iz sačuvanih brojeva razvidno je da je *Vjesnik* pisao o staleškim pitanjima, kolegijalnim odnosima, zaraznim bolestima u Dalmaciji, o »mobingu« liječnika te donosio izvješća s glavnih skupština. Urednik F. Pervan bio je tajnik Slobodne organizacije.

NASLOV: Knajpovac

PODNASLOV: Časopis za njegovanje zdravlja i uputu liječenja po Kneippovom sustavu, te pouku i zabavu

IZDAVAČ/VLASNIK: Obćina slob. i kralj. povelj. trg. Krapine (odgovorni urednik Vilibaldo Sluga)

MJESTO IZLAŽENJA: Krapina

TISKARA: F. Bogović (Zagreb)

FORMAT: 8°

PERIODIČNOST IZLAŽENJA: dvaput mjesečno

GODIŠTE/GODINA, BROJ SVEZAKA: BROJ STRANICA:

I/1903.–1904, 22 (24).¹⁵ 380

GLAVNI UREDNIK: J. Okić-Jereb

KARAKTER ČASOPISA: zdravstveno-prosvjetni i promidžbeni

Na prijelomu stoljeća i u Hrvatskoj je bilo neobično popularno liječenje vodom i prirodnim ljekovitim sredstvima njemačkog nadriliječnika, župnika Sebastiana Kneippa. Tako je 1903. u Krapini otvoreno »Kneippovo lječilište«, kojega je upravitelj bio J. Okić-Jereb. On je, po vlastitim navodima, 15 godina bio Kneippov suradnik. Iste je godine pokrenuo i časopis koji je promicao lječilište i Kneippovu metodu liječenja. Časopis je donosio članke o koristi tjelesnog vježbanja, napose plivanja, Kneippove hidroterapeutske savjete, savjete o liječenju mnogih bolesti ljekovitim biljem, medom i voćem, različite higijenske upute te savjete o prvoj pomoći. Donosio je i savjete za kućanstvo, literarne priloge i druge savjete, potom crtice i vijesti iz Kneippova lječilišta u Krapini, popis kupališnih gostiju i pisma pojedinih gostiju o njihovu uspjelom liječenju. Urednik Liječničkog vjesnika Miroslav Čačković napao je koncepciju Kneippova lječilišta u Krapini, jer je Okić-Jereb bio nadriliječnik. Poslije se i Zbor liječnika Hrvatske pridružio prosvjedu, tako da je Okić-Jereb morao obustaviti časopis, a 1905. uprava lječilišta otkazala mu je službu, obećavši da će ubuduće lječilište nadzirati liječnik.

¹⁵ Časopis je izlazio nešto više od godine dana, točnije od 1. XI. 1903. do 25. XII. 1904, ali su svi brojevi označeni kao I. godište. Izišlo je 20 pojedinačnih brojeva te dva dvobroja.

NASLOV: Novi naraštaj

PODNASLOV: List za suzbijanje alkoholnijeh pića, za školu i dom (I.), List za suzbijanje opojnih pića, za školu i dom (II.–III.), List za širenje trezvenosti, za školu i dom (IV.–VI.)

II. PODNASLOV: Organ Društva apstinenata u Hrvatskoj i Slavoniji (II.,5 – III., 6), Glasnik trezvenjaka u Hrvatskoj i Slavoniji (III., 7 – VI., 6)

IZDAVAČ/VLASNIK: Nikola T. Đurić

MJESTO IZLAŽENJA: Zagreb

TISKARA: *Latinično izdanje*: Srpska štamparija d.d. (Zagreb), Hrvatsko katoličko tiskovno društvo (Zagreb), Nadbiskupska tiskara (Zagreb) *Ćirilčno izdanje*: Srpska štamparija d.d. (Zagreb), Privrednikova knjižara i štamparija (Zagreb), Dionička tiskara (Zagreb), Hrvatski štamparski zavod d.d. (Zagreb)

FORMAT: 8°

PERIODIČNOST IZLAŽENJA: zamišljen kao mjesečnik, ali neredovito izlazio.

GODIŠTE/GODINA, BROJ SVEZAKA: BROJ STRANICA:

I/1906, 6 : 62

II/1912, 8 (12) :136

III/1913, 10 (12): 172

IV/1914, 5 : 80

V/1919, 7 : 110

VI/1920, 2 (6): 48

GLAVNI UREDNIK: Nikola T. Đurić

KARAKTER ČASOPISA: antialkoholičarski

Zabrinjavajući porast alkoholizma u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji ponukao je Nikolu Đurića, učitelja u mjestu Cage kraj Okučana, da pokrene list za borbu protiv alkoholizma. Naklada časopisa god. 1906. bila je vrlo visoka: 2000 primjeraka, no Đurić je uspio skupiti samo 139 pretplatnika tako da je nakon 6 brojeva morao obustaviti list.

Kad je 1911. osnovano Društvo apstinenata u Hrvatskoj i Slavoniji, Đurić je ocijenio da su nastupile povoljnije prilike pa 1912. obnavlja časopis. Na I. godišnjoj skupštini Društva apstinenata u travnju 1912. *Novi naraštaj* prihvaćen je kao društveno glasilo. On je usporedno izlazio na latinici i ćirilici, no usprkos velikomu broju

pretplatnika časopis je neredovito izlazio, čak u trobrojima, a ni Đurićeve se koncepcije nisu sasvim slagale s koncepcijama Društva, pa je na odborskoj sjednici Društva u studenome 1912. zaključeno da se pokrene novo glasilo. Tako je 1913. liječnik Andrija Štampar pokrenuo *Novi život*, no usprkos tomu i u prvoj polovici 1913, *Novi naraštaj* nosi isti podnaslov koji ne odgovara istini, tek će od br. 7 iz 1913. promijeniti podnaslov u »glasnik trezvenjaka u Hrvatskoj i Slavoniji«. Zbog ratnih prilika časopis ne izlazi za sve vrijeme rata, a poslije rata izlazi još dvije godine ali vrlo neredovito.

Novi naraštaj donosio je napise o apstinenciji, trezvenjačkom pokretu u nas i u svijetu, štetnosti alkohola za zdravlje i gospodarstvo, književne priloge. Imao je svojevrstnu crnu kroniku (»Žrtve alkohola«), ali kao protutežu rubriku »Lijepe pojave«. U dvije posljednje godine izlaženja sve je manje stručnih a sve više književnih priloga.

NASLOV: Novi život (I, 1 – IV. 2)

Novi život – Trezvenost (IV., 3 – VI., 12)

PODNASLOV: Glasilo Društva apstinenata u Hrvatskoj i Slavoniji (I.,1 – IV.,2) Glasilo Društva apstinenata u Hrvatskoj i Slavoniji i Velike srpske lože neutralnog gut-templerskog reda (IV., 3 – VI., 12)

IZDAVAČ/VLASNIK: Andrija Štampar (I.–II.) Društvo apstinenata u Hrvatskoj i Slavoniji (III.–VI.)

MJESTO IZLAŽENJA: Karlovac (I.–III.), Zagreb (IV.,1 – VI., 1), Zagreb- Beograd (VI., 2 – VI., 12)

TISKARA: M. Fogina (Karlovac)(I., 1), Dragutin Hauptfeld (Karlovac)(I., 2–III.,10), Hrvatski štamparski zavod d.d. (Zagreb)(IV.1–VI., 12)

FORMAT: 8°

PERIODIČNOST IZLAŽENJA: mjesečnik

GIDIŠTE/GODINA, BROJ SVEZAKA: BROJ STRANICA:

I/1913, 12 : 192

II/1914, 9 (12):160

III/1918, 5 (10):112

IV/1919, 12 : 192

V/1920, 10 (12):208

VI/1921, 12 : 240

GLAVNI UREDNICI:

Andrija Štampar (I., 1 – II., 12)

Dragutin Šešel (III., 1 – III.,10)

Andrija Štampar (IV.,1 – IV., 12)

Lujo Thaller (V., 1 – VI., 12)

KARAKTER ČASOPISA: antialkoholičarski

Pokrenuvši *Novi život* u ime Društva apstinenata Hrvatske i Slavonije Štampar se ovako obratio čitateljstvu: *Uviđajući ogromne koristi, što od tog apstimentskog pokreta imaju drugi narodi, i uvjereni, da je alkoholizam mnogome našem narodnom zlu kriv, nastojat ćemo da našim radom i listom, što ga evo pokrećemo, prenesemo to čedo modernog vijeka u naš narodni život. Pri tom dosta teškom pokušaju bodri nas nada, da*

ćemo na taj način koristiti općem dobru. Časopis je donosio stručne članke domaćih i stranih autora o apstinenciji, suzbijanju alkoholizma, utjecaju alkohola na zdravlje te kraće napise u rubrikama »Škola i alkohol«, »Radnici i alkohol«, »Alkoholizam i vojništvo«, »Država u borbi proti alkoholu«. Donosio je i književne priloge u svezi s borbom protiv alkoholizma. Za rata časopis je prestao izlaziti, ali ga Društvo apstinenata obnavlja 1918. no pod uredništvom D. Šešela, jer je Štampar kao politički sumnjiv od 1917. do kraja rata bio interniran. Preuzevši 1919. opet časopis Štampar je isposlovaio da se te godine *Novi život* izdaje pod pokroviteljstvom Povjereništva za socijalnu skrb, a 1920. i 1921. časopis izlazi potporom Ministarstva narodnog zdravlja. Na osnovi dogovora Društva apstinenata Hrvatske i Slavonije i Velike srpske lože gut-templerskog reda, početkom 1919. časopis dobiva novo ime *Novi život – Trezvenost*, odnosno *Trezvenost – Novi život* alternativno iz broja u broj te se i pojedini članci tiskaju na latinici ili ćirilici. Kad se Društvo apstinenata Hrvatske i Slavonije inkorporiralo u novo Društvo trezvenosti kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, časopis od 1922. nastavlja izlaziti u Beogradu pod naslovom *Trezvenost*, dok će Dragutin Mašek 1929. u Zagrebu pokrenuti nov časopis za suzbijanje alkoholizma pod imenom *Novi život*.

NASLOV: Život i zdravlje

PODNASLOV: Časopis Hrvatskog društva za čuvanje narodnog zdravlja

MJESTO IZLAŽENJA: Zagreb

TISKARA: Hrvatska tiskara d.d. (I.–III.), Hrvatski štamparski zavod d.d. (IV.)

FORMAT: 8°

PERIODIČNOST IZLAŽENJA: dvomjesečnik

GODIŠTE/GODINA, BROJ SVEZAKA: BROJ STRANICA:

I/1916, 6 :144

II/1917, 6: 143

III/1918, 2 (3):64

IV/1919, 1 : 16

GLAVNI UREDNICI:

Milan Rojc (I.–II.)

Ljudevit Gutschy (III.)

Lujo Thaller (IV.)

KARAKTER ČASOPISA: zdravstveno-prosvjetni

Kad je na inicijativu Zbora liječnika Hrvatske krajem 1913. osnovano Hrvatsko društvo za čuvanje narodnog zdravlja, odmah se počelo pomišljati na izdavanje zdravstveno-prosvjetnog časopisa, međutim je I. svjetski rat omeo te predradnje. No, kad je 1916. dopušten rad svim društvima (koji je nakon izbivanja rata bio obustavljen), prišlo se realizaciji časopisa u doba kad je silno porastao broj zaraznih i spolnih bolesti, alkoholizma i invalidnosti. Časopis je donosio pučko-prosvjetne članke o higijeni, zaraznim bolestima, borbi protiv alkoholizma iz pera naših najpoznatijih liječnika, tako da je kvalitetom svojih radova bio jedan od naših najboljih listova namijenjenih zdravstvenomu prosvjećivanju. Pojedine članke Hrvatsko društvo za čuvanje narodnog zdravlja izdalo je i kao posebne knjižice. Osim radova domaćih autora časopis je donosio kraće napise prevedene iz inozemnih časopisa. I izgledom je bio kvalitetan jer je naslovnu stranicu kreirala akademska slikarica Nasta Rojc-Šenoa.

NASLOV: Zentralblatt für Thalassotherapie, Klimatologie, Balneologie und verwandte Wissenszweige

PODNASLOV: Offizielles Organ des Vereines der Ärzte in Abbazia, des Vereines der Ärzte in der deutschen Nordseebäder und des Vereines der Badeärzte der Ostsee

IZDAVAČ/VLASNIK: Mitglieder des Vereines der Ärzte des Kurortes Abbazia

MJESTO IZLAŽENJA: Opatija

TISKARA: V. Tomičić i dr. (Opatija)

FORMAT: 8°

PERIODIČNOST IZLAŽENJA: mjesečnik

GODIŠTE/GODINA, BROJ SVEZAKA: BROJ STRANICA:

I/1909, 12: 310 + XV

II/1910, 12: 242 + X

III/1911, 12 :266 + XI

GLAVNI UREDNICI: Julius Glax, Géza Fodor i Jacob Kurz

KARAKTER ČASOPISA: stručni časopis za talasoterapiju, balneologiju i klimatologiju.

Zaključkom IV. međunarodnog kongresa za talasoterapiju održanog u Opatiji 28. do 30. IX. 1908. pokrenut je taj časopis, koji će postati i službenim glasilom Liječničkoga društva u Opatiji te društva kupališnih liječnika Sjevernog i Baltičkog mora. Časopis je donosio stručne članke iz talasoterapije, balneologije i klimatologije, važniju europsku balneološku bibliografiju, vijesti iz opatijskoga liječničkog društva, prikaze knjiga, referate iz literature. Izlazio je do V. međunarodnog kongresa za talasoterapiju u Kolbergu. Urednici su bili istaknuti opatijski liječnici, neki i s nastavničkim titulama bečkoga sveučilišta (prof. Glax, doc. Fodor). Istodobno je u Opatiji izlazio još jedan list, tjednik *Kur- und Bade- Zeitung der österreichischen Riviera*, i to od 1906. do 1911. godine. Donosio je vijesti iz Opatije i ostalih klimatskih lječilišta sjevernog Jadrana: Lovrana, Malog Lošinja, Crikvenice, Kraljevice, zatim opis pojedinih sanatorija s popisom liječnika, statistiku gostiju, a povremeno i zdravstvene članke iz područja talasoterapije, balneologije i klimatologije. Prilog tog lista bio je popis lječilišnih gostiju: *Amtliche Kurliste von Abbazia*. Sličan list s popisom gostiju izlazio je dva do tri puta mjesečno u klimatskom lječilištu Mali Lošinj (*Kur und Fremdenliste*). I poslije, od 1921. lječilišno povjerenstvo u Crikvenici izdavalo je *Kupališni vjesnik - Crikvenica*. I naše toplice također periodički objavljuju popise gostiju, npr. *Glasnik kupališta Lipik* (1931).

Iako nije časopis već prigodna tiskovina, spomenut ćemo da je u Rijeci za vrijeme trajanja XIV. kongresa mađarskih liječnika i prirodoslovaca od 6. do 11. rujna 1869. izlazio svakodnevni bilten *Napi közlöny* (6 brojeva, ukupno 43 stranice).

Od ostalih časopisa, koji su na neki način povezani sa zdravstvom, a koje nećemo iscrpnije analizirati, spomenimo *Glasnik*, službeni list kr. zemaljskog ureda za osiguranje radnika u Zagrebu, koji je izlazio od 1910. do 1918. donoseći uglavnom naredbe, okružnice i druga službena priopćenja Zemaljskog ureda za osiguranje radnika i Zemaljske blagajne za potporu bolesnih radnika i za osiguranje proti nezgodama (njegov sljednik je *Radnička zaštita*, 1919.–1941.). *Slijepčev prijatelj* (1890.–1892., 12 brojeva na 360 stranica) i njegov sljednik *Prijatelj slijepih i gluhonijemih* (1893.–1898., 65 brojeva na 946 stranica) bili su časopisi koje je u Zagrebu uređivao učitelj Vinko Bek, začetnik naše tiflopedagogije. Uz tiflopedagoške i surdopedagoške napise donosili su i zdravstvene članke o prevenciji slabovidnosti i sljepoće te liječenju očnih i ušnih bolesti (Istoimeni časopis *Slijepčev prijatelj* pokrenut je 1944., ali je objavljen samo jedan broj). *Sveti rat* bio je za borbu protiv alkoholizma, list što ga je 1907. do 1919. izdavala »Sveta vojska« kao prilog riječkog časopisa »Naša Gospa Lurdska.« I niz drugih časopisa donosi članke o higijeni i zdravstvu, napose časopisi namijenjeni školstvu te športu i tjelovježbi. Od časopisa koje smo ovdje razmatrali neki su bili namijenjeni isključivo liječnicima kao *Glasnik Društva slavonskih liječnika*, *Liječnički vjesnik* sa svojim priložima i *Vjesnik Slobodne organizacije liječnika Dalmacije* i njihov broj i kvaliteta mogli su sasvim zadovoljiti ne baš mnogobrojne liječnike u Hrvatskoj, među kojima je u ono doba bilo malo specijalista. Ostali su časopisi bili namijenjeni zdravstvenomu prosvjećivanju širokih narodnih slojeva i njihov broj kao i kvaliteta uvelike ne zadovoljavaju, a pogotovo ne njihov vijek izlaženja.

Časopisi se »rađaju« i »umiru«, tako je bilo prije sto godina, a tako je i danas. Neki su se ugasili zbog osipanja pretplatnika i gubitka zanimanja za list (*Hrvatski prvenci o naravi i zdravlju*), drugi zbog napadaja na »nijemštinu« (*Glasnik Društva slavonskih liječnika*) ili na nepodobnost glavnog urednika (*Knajppovac*). *Novom životu* nametnut je »brak« s beogradskom *Trezvenošću*, koja ga je ugušila. Kvalitetan *Život i zdravlje* prestao je izlaziti kad je u Kraljevini SHS naprasno ukinuto Hrvatsko društvo za čuvanje narodnog zdravlja, jer je nosilo atribut »hrvatsko«. *Zentralblatt für Thalassotherapie* imao je obvezu da izlazi od opatijskoga do sljedećega balneološkog kongresa. Među tim malobrojnim časopisima ponavljaju se neka urednička imena: Antun Lobmayer bio je urednik *Glasnika Društva slavonskih liječnika* i *Liječničkog vjesnika*, Lujo Thaller bio je urednik *Novog života* i časopisa *Život i zdravlje*, Ljudevit Gutschy bio je urednik časopisa *Život i zdravlje* te *Privode*. Neki su urednici uredili samo dva broja, drugi su bili urednici »od zanata«: Lobmayer je uredio 9 brojeva *Glasnika Društva slavonskih liječnika* i 138 brojeva *Liječničkog vjesnika*, dok je Čačković uredio 140 brojeva *Liječničkog vjesnika*. Većina spomenutih urednika bili su liječ-

nici, neki nadriliječnici (J. Okić-Jereb), učitelji (N. Đurić), ili pak ljudi široke kulture kao Milan Rojc. Do 1918. bilježimo tek početke hrvatske medicinske periodike. Tek poslije I. svjetskog rata raste broj časopisa liječnika (među kojima i liječnika specijalista), medicinskih sestara, zubotehničara, studenata medicine, propagandni časopisi različitih farmaceutskih tvornica, a raste i broj zdravstveno-prosvjetnih časopisa.

MEDICAL PERIODICALS IN CROATIA UNTIL 1918

Vladimir Dugački

Croatian Medical Association –
Croatian Society for the History of Medicine

SUMMARY: The first medical periodical in Croatia *Hrvatski prvenci o naravi i zdravlju* (Croatian firstlings of nature and health) was started in 1860, followed by the professional medical magazine *Glasnik Društva slavonskih liječnika* (Journal of the Society of Slavonian Doctors, Osijek) and *Liječnički vjesnik* (Medical Journal, Zagreb, published today) in 1877, and two other professional medical magazines published later. Two anti-alcoholism magazines *Novi naraštaj* (New Generation) and *Novi život* (New Life), magazine for health education *Život i zdravlje* (Life and Health) and newspapers from Krapina and Opatija health centers were published in Croatia until the end of World War I. Also, an international balneologic magazine entitled *Zentralblatt für Thalassotherapie* (1909–1911) was published in Opatija.

Keywords: *Medical periodicals in Croatia until 1918, anti-alcoholism, health education*